

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ДЕНИСЕНКО ВАЛЕНТИНА АНАТОЛІВНА

УДК 378(477)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ДО
ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕДИЦІЙНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

13.00.04 - теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2003

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Міністерство освіти і науки України, м. Умань.

Захист відбудеться 21 травня 2003 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розісланий “ 19 ” квітня 2003 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Цибульська Г.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. В умовах глобалізаційних процесів та пов'язаного з ними переходу до нових науково-інформаційних технологій відбуваються суттєві перетворення в освіті, зміна парадигми людського прогресу, основними ознаками якого стають духовний розвиток особистості, її моральне вдосконалення та формування в неї патріотичних і громадянських якостей.

Національна доктрина розвитку освіти України визначає першочергове завдання – формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, зберігає і продовжує українські культурно-історичні традиції, шанобливо ставиться до рідних святинь, а також до культури всіх національностей, що проживають в Україні.

Цю величну і благородну справу належить здійснювати педагогам, які самі мають бути справжніми патріотами, аристократами духу, людьми активними і творчими. Тому особливої актуальності набуває проблема професійної підготовки вчителя ХХІ ст.

Сучасний педагог – це професіонал, духовний наставник, майстер-творець, активний учасник державотворчих процесів. Таким він може бути тільки в національній школі, яка дозволяє співпрацювати з учнями, творити разом із ними, передавати їм культурно-національні надбання і кращі досягнення світової культури, формувати в них моральну зрілість і громадянську свідомість, виховувати любов до рідної землі, свого народу, що сприяє утвердженню власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою Батьківщину.

Винятково важливу роль учителя в суспільстві підкреслювали такі видатні педагоги, як О.В.Духнович, Я.А.Коменський, Й.Г.Песталоцці, К.Д.Ушинський, а також Г.Г.Ващенко, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський.

У педагогічній науці колишнього СРСР цій проблемі присвячено чимало монографій, посібників, збірників наукових праць, матеріалів конференцій, в яких висвітлюються результати досліджень різних аспектів підготовки педагогів до роботи з дітьми. Найосновніші з них такі: взаємини суспільства й учителя, його становлення в сільській школі, професійне вдосконалення та ін.

В Україні також виконано низку наукових досліджень, що торкаються зокрема методологічних та методичних засад підготовки педагога (А.М.Алексюк), психологічних засад (О.В.Киричук, О.М.Хлівна,

Т.С.Яценко), здійснення виховної роботи в школі (Л.І.Кондратенко, М.Г.Стельмахович).

Фундаментальне дослідження проблеми становлення і розвитку вищої педагогічної освіти України в 1917-1985 роках здійснив В.К.Майборода.

Окремим питанням підготовки вчителя присвячено також ряд дисертаційних досліджень, захищених за останнє десятиліття в Україні (Є.С.Барбіна, С.М.Бреус, О.І.Виговська, В.А.Гаманюк, Ю.В.Кирильчук, Г.Д.Мітін, О.М.Пехота, Г.В.Троцько).

Але досліджень з проблеми підготовки вчителя до експедиційної народознавчої роботи до цього часу немає, бо тільки з проголошенням України незалежною суверенною державою було введено в науковий обіг термін “народознавство”.

Та все ж, незважаючи на ідеологічні обмеження у радянські часи, його важливу складову – народну педагогіку (зокрема родинну та сімейну) досліджували М.Г.Стельмахович і Є.І.Сявавко. Р.П.Скульський і М.Г.Стельмахович розробили методiku викладання народознавства в школі, Є.І.Сявавко дослідила історичні аспекти дитинознавства та апробувала методiku виховання дітей у сім'ї.

З'явилися в країні і дослідження теоретичних засад народознавства та національного виховання, серед яких “Педагогіка народознавства”, “Педагогіка народного календаря”, “Українська національна система виховання”, “Українська козацька педагогіка”. Захищено кандидатські та докторські дисертації, що торкаються різнобічних аспектів виховання дітей та молоді засобами народознавства: Ю.Д.Руденко на народознавчих засадах досліджує проблему формування в учнів наукового світогляду; О.Д.Ярмоленко обґрунтовує питання системного підходу до формування національних і загальнолюдських моральних цінностей в українській етнопедагогіці; Т.І.Люріна і Ю.Г.Підборська виокремлюють педагогічні умови використання фольклору, народних традицій у моральному вихованні учнів; Н.М.Соломко з'ясовує умови розвитку творчої активності старшокласників у діяльності фольклорно-етнографічних об'єднань; З.О.Сергійчук аналізує зміст і визначає ефективні форми організації народознавчої роботи в загальноосвітній школі; Н.П.Сивачук розкриває суть і визначає зміст, напрями та методи ефективної підготовки майбутніх учителів до народознавчої роботи з учнями. В окремих дисертаціях розглядаються проблеми народознавчого спрямування, зокрема використання родинних виховних традицій (О.М.Семенов), краєзнавства (В.І.Романько), української етнопедагогіки (В.В.Зелюк), краєзнавчо-туристської роботи (О.В.Тімець), народознавчих знань у сприятливих умовах

вивчення англійської мови у системі підготовки вчителя ВНЗ (Г.В.Шах) та підготовки студентів до народознавчої роботи в дошкільному закладі на матеріалі народної математики (Л.С.Плетеницька).

Наведений вище аналіз літератури засвідчує, що проблема підготовки майбутнього вчителя до експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи залишилася недостатньо дослідженою. Водночас справою державної ваги є глибоке та всебічне вивчення кращих надбань духовної та матеріальної культури попередніх поколінь, їхнього досвіду виховання дітей і молоді на споконвічних національних ідеалах. І саме експедиційна робота дозволяє успішно вирішувати цю проблему.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю збереження духовної пам'яті поколінь, носіїв якої з кожним роком залишається все менше.

Уточнення потребують методичні аспекти організації експедиційної роботи та упорядкування зібраного польового матеріалу.

Все це і зумовило вибір теми нашого дисертаційного дослідження “Підготовка майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень лабораторії “Етнологія Черкаського краю” Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, діяльність якої координує Інститут народознавства НАН України у м.Львові, та в рамках держбюджетної теми згідно з планом пріоритетних напрямів досліджень Міністерства освіти і науки України (РК № 0100 У 000315).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини 29 грудня 1998 року, протокол №5 і узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН в Україні 23 січня 2001 року, протокол №1.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка вчителя у вищому педагогічному навчальному закладі.

Предмет дослідження – процес підготовки майбутніх учителів-філологів до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів-філологів до здійснення експедиційної роботи з учнями.

Концептуальна ідея. Система професійної підготовки студентів-філологів потребує вдосконалення шляхом реалізації визначеної моделі підготовки їх до проведення пошуково-експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи.

Під готовністю вчителя до експедиційної роботи з учнями розуміємо інтегративну якість, що містить у собі обсяг знань із дисциплін народознавчого циклу, потреби, мотиви, інтереси, практичні уміння та навички, психологічну установку на досягнення мети в організації народознавчих експедицій. Вона виявляється в пошуковій і науково-дослідницькій діяльності та її результативності, що сприяє відродженню традиційної народної культури в умовах глобалізації і виступає ефективним засобом соціалізації, духовного розвитку особистості, виховання у неї найкращих національних та загальнолюдських якостей.

Водночас важливим є формування у майбутніх учителів-філологів ідеального уявлення про суть своєї філологічної діяльності та вибір оптимальних варіантів її практичного здійснення з урахуванням таких підходів:

становлення особистості студента як носія рідної мови, завдяки якій зберігаються духовні цінності, що стають національними святинями: Слово, Душа, Батьківщина, Правда, Справедливість, Єдність, Державність, Пам'ять, Батько, Мати, Родина, Дитина та ін.;

формування високопрофесійної особистості студента-філолога через його глибоку обізнаність із загальнонаціональним і локально-регіональним фольклорним та етнографічним матеріалом;

розвиток у студентів-філологів творчих народознавчих умінь та навичок на основі засвоєння ними змісту і завдань експедиційної роботи, здійснення програми пошуково-експедиційних досліджень

та дидактичних засад:

- відбір навчального матеріалу народознавчого змісту з урахуванням поліваріантності й інтегративності професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога;

- використання альтернативних підручників і посібників, введення спецкурсів;

- поєднання різних видів навчальної та виховної діяльності студентів-філологів, спрямованої на удосконалення їх підготовки до експедиційної роботи з учнями.

У процесі дослідження перевірялася гіпотеза – ефективність підготовки майбутніх учителів-філологів до експедиційної роботи з учнями істотно зростає за таких умов:

розробки та впровадження у навчально-виховний процес вищих педагогічних навчальних закладів нових дисциплін та спецкурсів народознавчого циклу;

введення народознавчого компонента до навчальних програм з психолого-педагогічних, фахових і загальнокультурних дисциплін;

реалізації розробленої нами програми народознавчих експедиційних досліджень студентів-філологів;

розвитку умінь і навичок проведення народознавчої виховної роботи в школі з використанням зібраного експедиційного матеріалу.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети та гіпотези визначено такі завдання дослідження:

розкрити зміст поняття “готовність учителя до експедиційної роботи”;

дослідити історію становлення і розвитку пошуково-експедиційної роботи в Україні та використання експедиційної діяльності у педагогічній освіті;

обґрунтувати зміст і завдання експедиційної народознавчої роботи;

охарактеризувати основні компоненти та виявити рівні готовності студентів-філологів до пошуково-експедиційної діяльності;

теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи;

розробити програму народознавчих експедиційних досліджень студентів-філологів;

визначити педагогічні умови ефективної підготовки вчителів-філологів до проведення експедиційної роботи з учнями.

Методологічною основою дослідження є діалектичні положення про загальний зв'язок, взаємну зумовленість і цілісність явищ та процесів історичного розвитку суспільства; про роль особистості в розвитку його матеріальних і духовних основ; положення про етноутворюючі чинники, взаємозв'язки біогенетичних, соціогенних та психогенних рівнів функціонування етнічних спільнот; про взаємодію мови, мовлення і етнічних процесів як компонентів ментальності народу; про становлення етнічної свідомості та її трансформацію у національну в контексті з'ясування етноінтегруючих аспектів; про пошук нової громадянської ідентичності в пострадянський період.

Теоретичну основу дослідження становлять Національна доктрина розвитку освіти, концептуальні ідеї національного виховання і педагогічної освіти (І.Д.Бех, І.А.Зязюн, О.В.Киричук, Є.С.Клос); положення, які ґрунтуються на філософії сучасної освіти (С.У.Гончаренко, І.А.Зязюн, В.Г.Кремень, О.Я.Савченко), теорії діяльності й розвитку особистості (Б.Г.Ананьєв, Г.О.Балл, Л.С.Виготський, М.С.Каган, О.М.Леонт'єв, В.В.Рибалка, С.Л.Рубінштейн, Т.С.Яценко); психолого-педагогічні основи ефективної професійної підготовки вчителя (О.А.Абдуліна, А.М.Алексюк, Н.Г.Ничкало, О.М.Пехота, Л.П.Пуховська) та підготовка вчителя до виховної діяльності (А.М.Бойко, О.А.Дубасенюк, А.Й.Капська, Л.В.Кондрашова, Г.В.Троцько).

Методи дослідження: теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної, народознавчої, історичної, лінгвістичної літератури з теми дослідження; аналіз концепцій, теорій, методик, програм, якими передбачалося виявлення шляхів вирішення проблеми, що досліджується; методи групового збору емпіричного матеріалу (анкетування, бесіди, інтерв'ю, спостереження) – для виявлення та подальшого аналізу досліджуваних явищ; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності розробленої моделі; статистичні методи обробки отриманих даних, які використовувалися з метою визначення кількісних та якісних характеристик результативності дослідження.

Організація дослідження. Дослідження проводилося протягом 1992-2002 років у три етапи.

Перший етап (1992-1995 рр.) – вивчено філософську, психологічну, педагогічну та народознавчу літературу з проблеми дослідження, документацію вищих навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл, сформульовано робочу гіпотезу, визначено завдання, здійснено добір методів дослідження; проведено констатуючий експеримент, вивчено досвід організації пошуково-експедиційної діяльності.

Другий етап (1995-2000 рр.) – на основі констатуючого експерименту та аналізу теоретичних джерел і документів розроблено програму й методiku формуючого експерименту, впроваджено низку нових курсів і спецкурсів, розроблено програму народознавчих експедиційних досліджень, теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до пошуково-експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи.

Третій етап (2000-2002 рр.) – проведено формуючий експеримент, здійснено перевірку розробленої моделі підготовки вчителя-філолога до експедиційної діяльності з учнями, визначено педагогічні умови ефективної підготовки студентів-філологів до такої роботи, узагальнено проміжні та

кінцеві результати педагогічного експерименту, сформульовано загальні висновки дослідження.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на філологічних факультетах Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Вінницького державного педагогічного університету ім.М.Коцюбинського, Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького, у загальноосвітніх школах №4, №10 м.Умані. В експериментальному дослідженні брали участь 419 студентів, 36 викладачів, 45 учителів.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше розкрито зміст поняття “готовність учителя до експедиційної роботи”; розроблено педагогічну модель підготовки майбутніх учителів-філологів до проведення пошуково-експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи; визначено критерії і рівні готовності студентів-філологів до такої діяльності; педагогічні умови ефективної підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями. Удосконалено зміст і завдання пошуково-експедиційної народознавчої діяльності.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями, охарактеризовано основні компоненти такої підготовки, доведено необхідність введення в навчальні плани філологічних факультетів нових навчальних курсів і спецкурсів.

Практичне значення одержаних результатів:

розроблено програму народознавчих експедиційних досліджень студентів-філологів, визначено зміст спецкурсу „Методика проведення етнографічних досліджень”;

підготовлено методичні рекомендації щодо організації етнографічної практики для студентів філологічного факультету.

Отримані результати дослідження можуть бути використані викладачами, студентами вищих педагогічних навчальних закладів різних рівнів, а також учителями загальноосвітніх навчальних закладів I-IV рівнів акредитації.

Розроблену модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи впроваджено в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (довідка № 665/01 від 10.10.2002 р.); висновки та рекомендації, які викладені у дисертаційному дослідженні, використано в навчально-виховному процесі Уманського педагогічного училища імені Тараса Шевченка (довідка № 109 від 11.06.2002 р.), Уманської

загальноосвітньої школи № 10 (довідка № 37 від 16.11.2001 р.), Іванівської загальноосвітньої школи I-II ступеня Долинського району Кіровоградської області (довідка № 27 від 25.10.2001 р.).

Вірогідність наукових положень і висновків дослідження забезпечується тим, що вони спираються на об'єктивний історико-педагогічний аналіз документальних, літературних та інших джерел із народознавства, на новітні досягнення психологічних і педагогічних наук із цієї проблеми, на перевірений століттями виховний досвід народу, на комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження, а також позитивними результатами впровадження експериментальної програми дослідження.

На захист виноситься:

Науково обґрунтована педагогічна модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи.

Програма народознавчих експедиційних досліджень студентів-філологів.

Визначені педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів-філологів до здійснення експедиційної роботи з учнями.

Апробація результатів дослідження здійснювалося у ході експериментальної роботи на філологічних факультетах Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Вінницького державного педагогічного університету ім.М.Коцюбинського, Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького та в загальноосвітніх школах м.Умані, Уманського району Черкаської області; у виступах на чотирьох Міжнародних науково-практичних конференціях: „Проблеми досліджень усної історії східно-європейських сіл 1920-1940 років” (Черкаси, 1998), „Реалізація основних напрямків реформування освіти в середніх і вищих навчальних закладів” (Херсон, 2000), “Україна на межі тисячоліть: етнос, нація, культура” (Київ, 2001), „Гнат Танцюра і український фольклор” (Вінниця, 2001); чотирьох Всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Формування творчої особистості вчителя національної школи XXI століття” (Умань, 1999), “Україна в XXI столітті: перспективи розвитку гуманітарних наук та освіти” (Дніпропетровськ, 2000), “Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах” (Київ, 2000), „Проблеми викладання народознавства в оновлюваній національній школі: стан і перспективи розвитку” (Умань, 2001); регіональній науково-практичній конференції „Джерела духовності: генеза творчого процесу та розвиток мистецтва” (Дніпропетровськ, 1999); у звітах роботи науково-дослідної лабораторії “Етнологія Черкаського краю” Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (1999, 2000, 2001).

Результати дисертації висвітлено у 21 публікації, всі написано без співавторів, у тому числі: 5 статей у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 8 статей у науково-методичних збірниках та журналах, 8 статей у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 323 сторінок. Основний текст викладено на 200 сторінках. Список використаних джерел налічує 260 найменувань, з них - 6 іноземною мовою, 27 додатків на 101 сторінці. Робота містить 1 таблицю на 1 сторінці, 1 рисунок на 1 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методика дослідження, сформульовано основні положення, що виносяться на захист, визначено теоретичне і практичне значення дослідження.

У першому розділі – “Теорія і практика підготовки студентів-філологів до експедиційної народознавчої роботи” – висвітлено історію становлення і розвитку пошуково-експедиційної роботи в Україні та історію підготовки вчителя до її проведення в школі, визначено поняття “готовність учителя до експедиційної роботи”, розкрито зміст і завдання експедиційної народознавчої роботи, охарактеризовано основні компоненти та рівні готовності студентів-філологів до пошуково-експедиційної діяльності.

На основі узагальнення результатів аналізу теоретичних джерел з проблеми готовності до педагогічної діяльності (М.І.Дяченко, М.І.Кандибович, М.Д.Левітов, В.М.Пушкін, В.О.Соколов, О.П.Столяренко, Д.М.Узнадзе та ін.), досліджень з питань педагогічної діяльності (О.О.Абдуліна, Т.Ф.Бугайко, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, Д.Ф.Ніколенко, В.О.Сластьонін, Р.І.Хмелюк, М.Д.Ярмаченко), розкрито змістовий аспект поняття „готовність учителя до експедиційної роботи” як інтегративну якість, що містить у собі обсяг знань із народознавства і дисциплін народознавчого циклу, потреби, мотиви, інтереси, необхідні практичні уміння та навички здійснення пошукової й дослідницької діяльності, психологічну установку на досягнення успіху в її організації та проведенні. Це дало підстави виділити такі складові готовності (вони визначають її

компоненти): знання (пізнавальний компонент); мотиви, потреби, інтереси, установки (емоційно-вольовий); уміння, навички, активність, ініціативу (практично-дійовий).

У розділі здійснено ретроспективний аналіз підготовки вчителів до експедиційної роботи. Зазначено, що у 20-х рр. ХХ ст. вона мала значні досягнення (майбутні вчителі залучалися до вивчення нашої традиційної народної культури, мови, історії). У 30-х рр. вивчення українознавства було заборонено, деякі галузі українознавчої науки знищено. У радянські часи, коли в освіті та науці гуманітарна стратегія змінилася на технократичну, українознавча підготовка здійснювалася лише на філологічних факультетах вищих навчальних закладів. З проголошенням незалежної Української держави, народознавство посіло пріоритетне місце в усіх навчальних закладах, що зумовило необхідність підготовки фахівців у цій галузі знань.

Розгляд питання історії становлення та розвитку пошуково-експедиційної роботи дав можливість стверджувати, що в Україні протягом тривалого періоду накопичувалися теоретичні знання щодо методики проведення народознавчих експедиційних досліджень.

На основі аналізу стану підготовки студентів-філологів до експедиційної роботи з учнями було зроблено висновок, що вона на час констатуючого експерименту не відповідала завданням національного відродження в Україні. У вищих навчальних закладах студенти не отримували належного рівня наукових знань з народознавства, діяльність викладачів не спрямовувалася на формування у майбутніх учителів кращих рис та якостей українського національного ідеалу.

З метою визначення завдань експедиційних народознавчих досліджень для студентів-філологів ми проаналізували фольклорні, етнографічні та діалектологічні програми, які вийшли друком від кінця ХІХ ст. до нашого часу, і дійшли висновку, що майже всі вони потребують змін і уточнень відповідно до часу, особливостей культури Черкаського регіону та специфіки філологічного факультету.

Для з'ясування рівня підготовки студентів до здійснення пошуково-експедиційної народознавчої роботи з учнями нами було проведено анкетування 419 майбутніх учителів української мови і літератури Уманського, Вінницького педагогічних ВНЗ та Черкаського університету, з яких 154 студенти І курсу Уманського, 127 – Черкаського і 138 – Вінницького, що потім склали експериментальні (далі ЕГ) і контрольні (далі КГ) групи. За його результатами ми визначили високий, середній і низький рівні готовності студентів до проведення експедиційної роботи з учнями.

Студентів-першокурсників із високим рівнем виявилось лише 5%. Вони знають, що таке експедиційна народознавча робота, усвідомлюють її суть, мету, завдання, роль і значення; у них сформовані суспільно значущі мотиви майбутньої пошуково-експедиційної діяльності („дослідити культурну спадщину українського народу”, „виховати своїх учнів справжніми патріотами і громадянами незалежної України”). Ці студенти беруть активну участь у різних видах позааудиторної роботи і самі вміють організовувати та проводити народознавчі заходи. У гуртках оволодівають одним чи кількома видами народного мистецтва, мають стійкий інтерес до науково-дослідницької, пошукової народознавчої діяльності, чітко уявляють свою майбутню експедиційну роботу.

До середнього рівня готовності до проведення експедиційної роботи з учнями віднесено 34% студентів. Вони знають у загальних рисах, що таке експедиційна народознавча робота, поверхово розуміють її суть, мету і завдання, усвідомлюють її роль у вихованні учнів і своє місце в цьому процесі; мотиви набуття умінь і навичок здійснювати експедиційну роботу невиразні. Ці студенти епізодично беруть участь у позааудиторних народознавчих заходах, які проводять однокурсники, але при цьому активність, творчість, ініціативність виявляють слабо, залежно від обставин; уявляють свою майбутню експедиційну діяльність, але активно до неї не готуються.

Низький рівень готовності до експедиційної роботи з учнями виявлено в 61% студентів. Вони мають загальне уявлення про експедиційну народознавчу роботу, про її мету та окремі завдання, але не приділяють належної уваги її виховним можливості; мотиви оволодіння знаннями і вміннями як правило утилітарні („здобуваю знання, бо треба отримати залік чи екзамен”), а тому ці студенти не знають, як використовуватимуть зібрані експедиційні матеріали на уроках народознавства, мови і літератури, як проводитимуть виховні народознавчі заходи, здійснюватимуть експедиційну роботу з учнями, не впевнені у правильності обраної професії. Вони ухиляються від позааудиторної діяльності або під примусом беруть участь у ній, навіть за готовим сценарієм не можуть провести народознавчий захід.

Отже, констатуючий експеримент засвідчив незадовільний стан підготовки студентів до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи.

У другому розділі – “Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи” – відображено організацію і результати формуючого експерименту, який тривав з 1996 до 2002 року. Базою для його проведення стали філологічні факультети Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Вінницького державного

педагогічного університету ім. М.Коцюбинського, Черкаського державного університету імені Богдана Хмельницького. У дослідній роботі брали участь 419 студентів.

Експериментальна програма передбачала насамперед збагачення народознавчим змістом навчальних дисциплін фахового блоку (сучасної української літературної мови, етнолінгвістики, діалектології, історії української літератури, літературного краєзнавства, фольклору України, етнографії України) та введення нових народознавчих дисциплін (історії народознавства в іменах, української міфології, етнології, націології, українського дитинознавства, основ християнської етики та спецкурсів “Народні художні ремесла українців”, “Українська народна хореографія”, “Українська музична фольклористика”). До експерименту були залучені викладачі цих дисциплін.

Народознавчий компонент у мовній підготовці було підсилено шляхом уведення спецкурсів із поглибленим вивченням окремих розділів науки про мову, добором тематики курсових та дипломних робіт. Так, у процесі засвоєння курсу сучасної української мови подавалися відомості про державність української мови та необхідність її захисту й сприяння функціонуванню в усіх сферах державно-суспільного життя, висвітлювались питання необхідності збереження діалектів як материнської мови. Під час лекцій студенти ЕГ мали переконатися в необхідності досконалого оволодіння рідною мовою.

Щоб навчити учнів користуватися словесними формами народного етикету, володіти мистецтвом слова, дбати про чистоту мови та її правильність, майбутній учитель має бути справжнім, знавцем рідної мови, ритором, розуміти магічну й лікувальну силу слова і, що особливо важливо, уміти відповідати за мовленнєвий вчинок. Цьому сприяло вивчення курсу „Педагогічна риторика”, спецкурсу “Мовленнєвий етикет та ритуальне мовлення українців”, які були спрямовані на підвищення мовленнєвого рівня студентів через оволодіння народним мовним етикетом та ритуальними словесними формулами.

Курс “Історія української літератури”, в який було введено народознавчий компонент, мав забезпечити виховання у студентів кращих рис і якостей національного ідеалу. З цією метою на лекціях ми відзначали патріотичний пафос творів давньої літератури, який був наслідком того, що авторів цих творів (Митрополита Іларіона, Феодосія Софановича, Григорія Сковороду) хвилювала доля своєї держави, її культурний розвиток, місце кожної людини в державотворчих процесах.

При складанні програми з української літератури нами було взято до уваги такі основні чинники, як переоцінка культурних надбань минулого,

надання українській мові статусу державної, включення до програми художніх творів письменників, імена яких тривалий час були вилучені з української культури, нове осмислення багатьох історичних подій. Людинознавчий та народознавчий матеріал сприяв формуванню у студентів доброти і чуйності, лагідності й ніжності, щирості й задушевності.

У підготовці студентів до проведення експедиційної роботи з учнями особливе місце належить циклу народознавчих дисциплін, який розпочинає курс “Фольклор України”. Фольклор є втіленням народної мудрості, народного світогляду; це історія народу, його філософія, мораль, правові закони. Усна народна творчість зберігається завдяки пам’яті багатьох поколінь. У процесі викладання цього курсу ми враховували його педагогічну спрямованість, а тому більше уваги приділяли вивченню фольклору як мистецтва слова, і на цій основі сприяли формуванню ідеалу людини, дослідженню українського менталітету. Перед проведенням фольклорної практики студентам було прочитано спецкурс “Методика проведення польових досліджень з українського фольклору”, під час якого вони отримали методичні поради щодо способів збирання, методики запису різних за жанром фольклорних творів, правильного їх оформлення і систематизації, навчилися відтворювати записані автентичні зразки фольклору та створювати власний твір подібного жанру.

Під час вивчення дисципліни „Історія народознавства в іменах” студенти повинні були зрозуміти, що більшість представників національної еліти минулого (О.Духнович, Т.Шевченко, П.Куліш, І.Нечуй-Левицький, І.Франко, С.Русова, М.Коцюбинський, Олена Пчілка, Леся Українка, С.Єфремов, В.Винниченко, Б.Лепкий) активно пропагували та здійснювали пошукову експедиційну роботу, тому що дослідження рідної культури було виявом громадянської свідомості, ознакою патріотизму.

На підготовку студентів до експедиційної роботи з учнями були спрямовані такі дисципліни народознавчого циклу, як фольклористика, етнографія, етнологія, націологія, методика викладання народознавства, українське дитинознавство, основи християнської етики та спецкурси “Методика проведення етнографічних досліджень”, “Народні художні ремесла”, “Українська народна хореографія”, “Українська музична фольклористика”.

У формуванні особистості майбутнього вчителя важливе місце посідають дисципліни психолого-педагогічного та суспільного блоків, які також було підсилено народознавчим матеріалом.

Логічним продовженням аудиторних занять є позааудиторна народознавча робота. Визначаючи її суть, зміст, завдання й основні напрями,

ми виходили з того, що потрібно знати й уміти майбутнім учителям для ефективного здійснення експедиційної діяльності з учнями.

В основу розробок як аудиторних, так і позааудиторних занять були покладені основні положення Концепції роботи лабораторії “Етнологія Черкаського краю”.

Народознавчі заходи (студентські вечори, зустрічі, конференції, конкурси, олімпіади, фестивалі, виставки, відзначення календарних свят), у яких брали активну участь студенти ЕГ, були спрямовані на розширення та поглиблення їх знань, умінь і навичок з народознавства, на виховання у них шанобливого ставлення до рідної землі, свого етносу та на розвиток їх творчих здібностей, таланту.

У процесі експериментальної роботи нами було розроблено модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи, яка складалася з п’яти основних етапів, на кожному з яких студенти, отримавши необхідний обсяг знань зі спеціальних, психолого-педагогічних, методичних і загальнокультурних дисциплін та спецкурсів, проходили певний вид практики (див. рис. 1).

Під час формуючого експерименту в кожному із трьох основних компонентів готовності до експедиційної роботи з учнями (пізнавальний, емоційно-вольовий, практично-дійовий) ми виділили одну складову (знання, мотиви, вміння) і розглянули їх розвиток послідовно на всіх п’яти етапах дослідження.

У результаті формуючого експерименту, який здійснювався за розробленою нами програмою, відбулися зміни у відсотковому розподілі студентів за рівнями сформованості їхньої готовності до здійснення пошуково-експедиційної діяльності з учнями.

Порівняння результатів на початку і в кінці експериментальної роботи показало, що домінуючим і в експериментальних і контрольних групах залишився середній рівень (ЕГ – 54%, КГ – 43%), але у контрольних групах перехід від низького до середнього рівня був незначним, в той час як в експериментальних групах він був набагато інтенсивнішим (див. табл. 1).

У експериментальних групах велика кількість студентів перейшла і до високого рівня (41%). У контрольних групах відсоток таких студентів був незначним.

Отже, у звичайних умовах організації навчально-виховного процесу формування готовності студентів до пошуково-експедиційної роботи

відбувається на низькому рівні. Значить, традиційні умови не є сприятливими для підвищення ефективності такої роботи.

Визначені нами умови і створена модель готовності вчителя максимально сприяли тому, що у студентів сформувалися глибокі знання з народознавства, пошуково-експедиційної роботи. Вони усвідомили, що їхня майбутня експедиційна діяльність є дійовим засобом виховання учнів. У студентів з'явилися суспільно значущі мотиви майбутньої експедиційної роботи, сформувався стійкий інтерес до неї. Вони виявили ініціативу і творчість в організації та проведенні експедиційної роботи з учнями, а також уміння використовувати зібраний в експедиціях народознавчий матеріал на уроках і в позаурочний час.

Отже, результати дослідницької роботи засвідчили зростання готовності студентів до проведення експедиційної роботи з учнями.

Після закінчення експерименту нами здійснювалося вивчення професійного становлення наших колишніх студентів ЕГ. Виявлено, що багато з них разом із своїми учнями здійснюють експедиційну роботу та вивчають традиційну народну культуру й фольклор того регіону, де знаходиться школа. Вони часто проводять нестандартно уроки і позаурочні заходи з використанням

Отже, експериментальне дослідження експедиційної народознавчої роботи в навчально-виховному процесі на філологічних факультетах вищих педагогічних навчальних закладів засвідчило значне зростання рівня підготовки студентів ЕГ до експедиційної роботи з учнями. Високі показники рівнів знань, умінь і навичок студентів довели ефективність розробленої нами моделі підготовки майбутніх учителів-філологів до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи. Одержані результати дозволяють стверджувати, що основні завдання дослідно-експериментальної роботи вирішені і положення гіпотези доведені.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи.

На основі узагальнення результатів дослідження зроблено такі висновки:

1. У дослідженні знайшла реалізацію і підтвердження розроблена й обґрунтована концепція підготовки студентів-філологів до експедиційної роботи в школі, яка полягає в цілісному розвитку особистості майбутнього вчителя-філолога і готовності до такої роботи з учнями.

Під готовністю вчителя до експедиційної роботи ми розуміємо інтегративну якість, що містить у собі оптимальний обсяг знань із народознавства і дисциплін народознавчого циклу, потреби, мотиви, інтереси, необхідні практичні уміння та навички здійснення пошукової й науково-дослідницької діяльності, психологічну установку на досягнення успіху в її організації та проведенні.

2. Вивчення питання підготовки вчителя до пошуково-експедиційної роботи з учнями в історичній ретроспективі дало нам можливість виділити в цій підготовці кілька етапів:

20-і роки ХХ ст. – етап значних досягнень у вивченні майбутніми учителями нашої традиційної народної культури, мови, історії;

30-і роки ХХ ст. – етап, на якому вивчення українознавства було заборонено, деякі галузі українознавчої науки знищено, а підготовку вчителів до пошуково-експедиційної роботи припинено зовсім;

40-80-і роки ХХ ст. – етап, на якому українське народознавство вивчалось лише на філологічних факультетах деяких вищих навчальних закладів;

90-і роки ХХ ст. – етап національного відродження, на якому українське народознавство посіло своє належне місце в педагогічній освіті. Було розпочато підготовку вчителя до проведення пошуково-експедиційної діяльності з учнями.

3. Здійснений аналіз історичної, етнографічної літератури дав можливість стверджувати, що експедиційна народознавча робота в Україні має свої витoki, історію становлення та розвитку. І, незважаючи на всі штучно створені перепони у розвитку експедиційної діяльності, в Україні був накопичений чималий досвід проведення такої роботи.

Більшість представників національної еліти минулого здійснювали пошукову й науково-дослідницьку роботу з народознавства, були духовними провідниками, пропагандистами цієї справи, що було ознакою громадянського, національного патріотизму.

Доведено, що експедиційна народознавча робота може здійснюватись як з науковою метою (досвідченими фольклористами, етнографами), так і з метою педагогічною, навчально-виховною (вчителі).

Разом з етнографами, народознавцями експедиційну роботу проводили і вчителі. До пошуково-дослідницької діяльності вони залучали своїх вихованців, що благотворно впливало на їх загальнокультурний розвиток та на виховання у них шанобливого ставлення до рідної землі, мови, традицій, звичаїв, сприяло виникненню бажання спрямувати свої зусилля до справи культурного розвою в Україні.

4. У дослідженні обґрунтовано зміст і завдання експедиційної народознавчої роботи студентів-філологів, доведено, що реалізація завдань пошукової та науково-дослідницької діяльності сприяє формуванню практичних умінь і навичок, а також вихованню особистості майбутнього вчителя.

5. На основі аналізу стану підготовки студентів-філологів до здійснення експедиційної народознавчої роботи з учнями зроблено висновок, що остання не відповідає завданням національного відродження в Україні. Це зумовило необхідність створення педагогічної моделі підготовки студентів до такого виду професійної діяльності.

Було теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи, що складалася із п'яти етапів, на кожному з яких студенти отримували належну теоретичну, методичну та практичну підготовку (формувалися усі три компоненти готовності: пізнавальний, емоційно-вольовий, практично-дійовий).

6. У результаті проведеного експериментального дослідження встановлено, що підвищенню ефективності підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи сприяє система аудиторної та позааудиторної народознавчої діяльності, яка передбачає:

а) засвоєння необхідного обсягу знань із народознавства та фахових (спеціальних), методичних, психолого-педагогічних і загальнокультурних дисциплін, збагачених народознавчим змістом (пізнавальний компонент готовності);

б) розвиток інтересу до пошукової та науково-дослідницької діяльності з народознавства та бажання її здійснювати (емоційно-вольовий компонент);

в) оволодіння методикою експедиційної роботи, яка виступає ефективним засобом формування високодуховної особистості, виховання в

неї рис і якостей традиційного українського ідеалу (практично-дійовий компонент);

г) активну участь у народознавчих виховних заходах;

г) формування вмінь здійснювати позакласну роботу з учнями (всі компоненти готовності).

7. Теоретико-експериментальне дослідження засвідчило високі показники готовності майбутніх вчителів-філологів до експедиційної роботи з учнями, яка зумовлюється реалізацією таких педагогічних умов:

розробка та впровадження у навчально-виховний процес на філологічному факультеті нових дисциплін та спецкурсів народознавчого циклу;

введення народознавчого компонента до навчальних програм з психолого-педагогічних і загальнокультурних дисциплін;

вироблення у студентів соціально значущої мотивації експедиційної роботи з учнями;

організація експедиційної роботи зі студентами;

залучення студентів до пошукової та науково-дослідницької роботи з народознавства;

розвиток умінь і навичок проведення народознавчої виховної роботи в школі з використанням зібраного експедиційного матеріалу;

планомірне підвищення рівня професійної підготовленості майбутніх учителів до здійснення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи.

Виконане дослідження дозволило сформулювати такі рекомендації Міністерству освіти і науки України, вищим педагогічним навчальним закладам різних рівнів, загальноосвітнім навчальним закладам I-IV рівнів акредитації:

передбачати впровадження моделі підготовки студентів до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи у систему професійної підготовки майбутніх учителів-філологів;

включити до навчальних планів філологічних факультетів вищих педагогічних навчальних закладів нові дисципліни та спецкурси народознавчого циклу;

ввести народознавчий компонент до навчальних програм з психолого-педагогічних і загальнокультурних дисциплін;

підтримувати видання нового покоління навчальних посібників і підручників з дисциплін народознавчого циклу;

реалізувати програму народознавчих експедиційних досліджень студентів-філологів;

використовувати методичні рекомендації щодо організації пошуково-експедиційної роботи.

Дана проблема не вичерпується нашим дослідженням. Подальшого вивчення потребують такі питання, як психолого-педагогічні засади ведення пошуково-експедиційної роботи, виховний потенціал регіонального народознавчого матеріалу, особливості традиційної культури етнічних груп, збереження національної своєрідності в умовах полікультурності, концептуальні принципи традиційної „теорії етносу” до з’ясування особливостей сучасних етнонаціональних форм співжиття і розвитку людських спільнот.

Основні положення дисертації висвітлено в таких публікаціях:

Денисенко В.А. Підготовка студентів-філологів до національного виховання учнів у процесі експедиційної роботи // Зб. наук. пр. / Уман. держ.пед.ун-т ім.Павла Тичини; За ред. В.Г.Кузя. – К.: Знання. – 1999. – С.37-40.

Денисенко В.А. Підготовка вчителя до збиральницької та дослідницької роботи з народознавства в 20-х роках ХХ століття // Наука і сучасність: Зб.наук.пр. Національного пед.універс.ім.М.П.Драгоманова – К.: Логос. – 2000. . – Вип.1. – Ч.3. – С.68-75.

Денисенко В.А. Національне виховання студентської молоді у ході здійснення народознавчої експедиційної роботи // Педагогічні науки: Зб. наук. пр. / Відпов. ред. Є.С.Барбіна.– Херсон: Атлант. – 2000. – Вип.15. – Ч.1. – С.118-121.

Денисенко В.А. Експедиційна робота в системі підготовки вчителя // Рідна школа. – 2000.- №2. – С.68-69.

Денисенко В.А. Підготовка вчителів до українознавчої роботи з учнями на поч. ХХ століття // Зб.н.пр. / Уман.держ.пед.ун-т ім.Павла Тичини; Гол. ред. В.Г.Кузь. – К.: Науковий світ. – 2000. – С.63-69.

Денисенко В.А. Петрівчані пісні та їх використання в навчально-виховному процесі // Навчально-виховний процес в середній та вищій школі: проблеми, пошуки, перспективи: Зб. наук. пр. / Голов. ред. В.Г.Кузь. – Умань. – 1997. – С.115-118.

Денисенко В.А. Домашні заняття, ремесла і промисли у духовній культурі українців // Гуманітарні науки: проблеми, пошуки, перспективи: Зб.наук.пр. / Редкол.: Кузь В.Г., Безлюдний О.І., Краснобокий Ю.М. та ін. – К., 1997. – Ч.IV. – С.60-64.

Денисенко В.А. Експедиційна робота як засіб виховання національно-свідомої молоді // Гуманітарні науки: проблеми, пошуки, перспективи: Зб.наук.пр. / Редкол.: Кузь В.Г., Безлюдний О.І., Краснобокий Ю.М. та ін.– Київ-Кіровоград: “Трелакс ЛТД”. – Ч.V. 1998. – С.131-134.

Денисенко В.А. Українське весілля колись і тепер // Мовознавство. Літературознавство. Методика: Зб. наук. і навч.-метод. пр. / Редкол.: Кузь

В.Г., Безлюдний О.І., Краснобокий Ю.М. та ін. – К.: Знання. – 1999. – С.191-197.

Денисенко В.А. Морально-духовний розвиток особистості у процесі народознавчої експедиційної роботи // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді): Зб.наук.пр. – К.: Пед. думка. – 2000. – Кн.ІІ. – С.99-104.

Денисенко В.А. Вивчення народознавства в Уманському університеті // Народна творчість та етнографія. – 2000. - №4. – С.112-116.

Денисенко В.А. Християнська мораль – духовна основа виховання підростаючого покоління // Християнство в історії України: проблеми, пошуки, дослідження: Зб.наук.пр. – Рівне: “Тетіс”. – 2001. – С.58-61.

Денисенко В.А. Народознавство як духовна основа становлення вчителів оновлюваної української школи ХХІ століття // Грані. – 2001. - №1 (15). – С.124-128.

Денисенко В.А. Вузівський курс “Етнографія України” як засіб виховання національної самосвідомості молоді // Проблеми підготовки вчителя національної школи: Тези доповідей наук.-практич. конференції, присвяченої 65-річчю Уманського державного педагогічного інституту ім. П.Г.Тичини / Голов. ред. В.Г.Кузь. – Умань. – 1995.

Денисенко В.А. Проблеми екології і народознавчі дисципліни // Чорнобиль: екологія, природа, суспільство: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18-19 квітня 1996 р. / Голов. ред. В.Г.Кузь. – Умань. – 1996. – С.31.

Денисенко В.А. Стан сучасної культури села за матеріалами досліджень Уманського регіону // Джерела духовності: генеза творчого процесу та розвиток мистецтва. Матеріали регіонал. наук.-практ. конф., 14-15 жовтня 1999 р. / Голов. ред. Д.Х.Баранник. – Дніпропетровськ. – 1999. – Т.1. – С. 69-74.

Денисенко В.А. Експедиційна робота в системі підготовки вчителя до національного виховання учнів сільської школи // Сільська початкова школа: стан, проблеми, перспективи: Матеріали Всеукр. наук.-практ.конф. / Голов.ред. В.Г.Кузь. – К.: Знання. – 1999. – С.96-98.

Денисенко В.А. Основні компоненти здорового способу життя у звичаєвій обрядовості Черкаського регіону // Валеологічна освіта як шлях до формування здоров'я сучасної людини: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 7-8 квітня 1999 р.– Полтава. – 1999. – С.42-45.

Денисенко В.А. Експедиційна робота як засіб підготовки майбутнього вчителя до національного виховання учнів // Формування творчої особистості вчителя національної школи ХХІ ст.: Матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. конф., 28-29 жовтня 1999 р. / Голов. ред. В.Г.Кузь. – К.: Науковий світ. – 2000. – С.10-12.

Денисенко В.А. Умань – це “його місто”, а “Софіївка” – “найкраще місце в світі” (про життя і діяльність М.П.Бажана в м.Умані) // Творчість Миколи Бажана в контексті сучасного літературно-мистецького процесу: Матеріали Всеукр.наук.-практ.конф., 23-24 листопада 1999 р. / Уманський

держ.пед.ун-т ім.Павла Тичини: Відп.ред.Н.П.Сивачук. – К.: Знання. – 2000. – С.57-58.

Денисенко В.А. Національна ідея в системі національного виховання підростаючого покоління // Національна ідея: витоки і сьогодення: Матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 7-8 жовтня 1999 р. / Голов. ред. В.Г.Кузь. – К.: Знання. – 2000. – С.17-21.

Денисенко В.А. Підготовка майбутнього вчителя-філолога до проведення експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ, 2003.

У дисертаційному дослідженні визначено суть, компоненти та рівні готовності студентів-філологів вищого педагогічного навчального закладу до пошуково-експедиційної діяльності в школі, розкрито зміст і завдання експедиційної народознавчої роботи та розроблено програму експедиційних досліджень. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення такої роботи з учнями, визначено педагогічні умови, які зумовлюють ефективність цього складного особистісного утворення. Підготовка студентів-філологів до проведення експедиційної роботи з учнями здійснюється у процесі аудиторної та позааудиторної народознавчої діяльності, різних видів експедицій (фольклорної, діалектологічної, етнографічної, етнопедагогічної) та педагогічної практики.

Ключові слова: готовність учителя до експедиційної роботи, експедиція, традиційна народна культура, фольклор, український виховний ідеал, ідеал учителя-філолога.

Денисенко В.А. Подготовка будущего учителя-филолога к проведению экспедиционной работы с учащимися общеобразовательной школы. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 2003.

Диссертационное исследование посвящено проблеме подготовки студентов высших педагогических учебных заведений к проведению экспедиционной работы с учащимися общеобразовательной школы, которая рассматривается как существенная составляющая профессиональной подготовки будущего учителя-филолога.

Проведенный теоретический анализ исследуемой проблемы позволил определить сущность, выделить основные компоненты и уровни готовности студентов-филологов к поисково-экспедиционной деятельности в школе, раскрыть содержание и задачи экспедиционной народоведческой работы.

В диссертации теоретически обосновано и экспериментально проверено модель подготовки будущего учителя-филолога к проведению экспедиционной работы с учащимися общеобразовательной школы, которая состоит из пяти этапов, на каждом из которых студенты получают необходимую теоретическую, методическую и практическую подготовку.

Результаты формирующего эксперимента позволили проследить динамику повышения готовности студентов к проведению экспедиционной работы с учащимися. Высокие показатели уровней знаний, умений и навыков студентов доказали эффективность разработанной нами модели подготовки. Ей способствует система аудиторной и внеаудиторной народоведческой деятельности, которая предполагает: усвоение необходимого объёма знаний из народоведения и профессиональных (специальных), методических, психолого-педагогических, общекультурных дисциплин, обогащённых народоведческим содержанием; развитие интереса к народоведческой поисковой и научно-исследовательской деятельности и желание её выполнять; овладение методикой экспедиционной работы; активное участие в народоведческих воспитательных мероприятиях; формирование умений проводить внеклассную работу с учащимися.

Теоретико-экспериментальное исследование засвидетельствовало высокие показатели готовности будущих учителей-филологов к экспедиционной работе с учащимися, которая обуславливается реализацией таких педагогических условий: разработка и внедрение в учебно-воспитательный процесс на филологическом факультете новых дисциплин и спецкурсов народоведческого цикла; введение народоведческого компонента в учебные программы психолого-педагогических и общекультурных дисциплин; формирование у студентов социально значимой мотивации экспедиционной работы с учащимися; организация экспедиционной деятельности со студентами; приобщение студентов к народоведческой поисковой и научно-исследовательской работе; развитие умений и навыков проведения народоведческой воспитательной работы в школе с использованием собранного экспедиционного материала; планомерное

повышение уровня профессиональной подготовленности будущих учителей к проведению экспедиционной работы с учащимися общеобразовательной школы.

Полученные результаты исследования могут быть использованы преподавателями, студентами высших педагогических учебных заведений разных уровней, а также учителями общеобразовательных учебных заведений I-IV уровней аккредитации.

Ключевые слова: готовность учителя к экспедиционной работе, экспедиция, традиционная народная культура, фольклор, украинский воспитательный идеал, идеал учителя-филолога.

Denysenko V.A. Future Teacher-Philologist Training for Carrying out Expeditionary Work with Pupils of general school. – Manuscript.

The dissertation for the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences Specialty 13.00.04 – Theory and methods of professional education. – The Institute of Pedagogics and Psychology of the Professional Education APS of Ukraine, Kyiv, 2003.

The main ideas, components and levels of preparedness of the students of philology of a higher educational establishment for searching expeditionary activities at school are defined, the content and tasks of expeditionary ethnology work are shown, the programmer of expeditionary investigations is worked out in the thesis.

The model of training a future teacher-philologist for the realization of such work with pupils has been grounded theoretically and tested experimentally, pedagogical conditions causing the efficiency of this complicated personal formation have been determined. Training of the students of the students of philology for carrying out expeditionary work pupils is realized in the process of studies and extra-curricular ethnology activities, at a great variety of expedition and pedagogical practice (folklore, dialectology, ethnography and ethno pedagogical practice).

Key Words: teachers preparedness for expeditionary work, expedition, traditional national culture, folklore, Ukrainian up-bringing ideal, teacher-philologist's ideal.